

POKRETAČI RADIKALIZACIJE I NASILNOG EKSTREMIZMA U CRNOJ GORI

-preporuke za osnaživanje otpornosti zajednice -

POKRETAČI RADIKALIZACIJE I NASILNOG EKSTREMIZMA U CRNOJ GORI

- priručnik za profesionalce u oblasti obrazovanja -

Podgorica, 2019.

POKRETAČI RADIKALIZACIJE I NASILNOG EKSTREMIZMA U CRNOJ GORI

-preporuke za osnaživanje otpornosti zajednice -

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Urednica:

Daliborka Uljarević

Autor:

Petar Đukanović

ISBN 978-9940-44-007-7

COBISS.CG-ID 38881552

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

Publikacija je dio projekta Centra za građansko obrazovanje (CGO) *Sigurna mreža*, koji je podržan kroz program *Za jači glas organizacija građanskog društva* koji realizuje Fond za aktivno građanstvo – fAKT, a finansira Američka ambasada u Podgorici.

fond za
aktivno građanstvo

Stavovi iznešeni u ovoj publikaciji pripadaju autorima i njihova su odgovornost i ne predstavljaju nužno mišljenja fAKT-a i Američke ambasade.

SVI U FRONT PROTIV RADIKALIZACIJE I NASILNOG EKSTREMIZAMA

Radikalizacija, nasilni ekstremizam i terorizam, kao njihov krajnji i najteži izraz, ozbiljne su prijetnje i izazov za bezbjednost i stabilnost savremenih društava, kojih nije lišena ni Crna Gora. Pored efikasne reakcije države, suprostavljanje ovim pojavama zahtijeva i djelovanje svih društvenih aktera - od porodice, preko škole do civilnog društva, uključujući i medije koji imaju svoj značaj u njihovoj prevenciji. Djelotvorna borba protiv radikalizacije uz zakonodavni okvir, inkriminaciju krivičnih djela i sistem efikasnog sankcionisanja, ali i vojno-bezbedonosnih aspekata, podrazumijeva i stalno unaprijeđenje zaštite ljudskih prava, kao i održiv ekonomski razvoj.

Iako još uvijek ne postoji konzistentan set faktora koji pokreću radikalizaciju, za neke je utvrđeno da imaju naročito veliki potencijal da je izazovu. Uslovi koji pogoduju razvoju radikalizacije, nasilnog ekstremizma i terorizma, kao njihove eskalacije, a koji su priznati na nivou Ujedinjenih nacija i OEBS-a, obuhvataju dugotrajne neriješene sukobe unutar društva, izazove sa vladavinom prava, kršenje ljudskih prava, etničku, nacionalnu i vjersku diskriminaciju, političku isključenost, socijalno-ekonomsku marginalizaciju i nedostatak dobre uprave.

MLADI - PROTIV DRUŠTVENOG AMBIJENTA I SEBE

Nažalost, sve su to i obilježja crnogorskog društva, prisutna kako u percepciji građana, tako i u činjeničnom stanju konstatovanom u brojnim izvještajima domaćih i međunarodnih organizacija koje prate razvoj Crne Gore. Iako je članica NATO saveza i formalno daleko odmakla u fazi pregovora sa EU, Crna Gora je po svojim obilježjima i dalje slaba država. Kao i države u okruženju, ni Crna Gora nije imuna na prijetnju radikalizacije. A ta prijetnja je stvarna, rasprostranjena i višedimenzionalna.

Godinama unazad bilježe se izuzetno visoke stope nezapošljenosti, kako opšte populacije, tako i mladih. Prema posljednjim podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore opšta stopa nezapošljenosti je oko 14%^{<?>}. Stopa nezapošljenosti mladih još je drastičnija, procjene su da se kreće i iznad 35% u opštoj populaciji mladih, a čak preko 5,000 visokoškolaca je bez posla. Među onima koji su zapošljeni, obilježje zapošljenosti je prekarni rad, zapošljavanja na određeno vrijeme ili privremeni i povremeni poslovi koji ne garantuju održive i uobičajene putanje tranzicije mladih u svijet odraslih, uzrokuju visoku stambenu zavisnost mladih od roditelja, dok se zasnivanje porodice i ostvarivanje u svakom drugom ličnom i društvenom aspektu odlaže, a što posljedično

uzrokuje i siromaštvo i marginalizaciju mladih^{<?>}. Takođe, trajuća ekonomska kriza kao uzrok, ali i posljedica visoke stope nezaposlenosti, kreiraju osjećaj socijalne nesigurnosti, naročito među mladima i građanima koji žive na sjeveru Crne Gore, a to opet predstavlja plodno tlo za razvoj radikalizma i njegovu eskalaciju. Istraživanja stavova i vrijednosti mladih u Crnoj Gori ukazuju na zabrinjavajuće nizak nivo zainteresovanosti mladih za bilo koju vrstu društvenog aktivizma, od volontiranja pa do angažovanja kroz politički aktivizam, odnosno snažno distanciranje od politike^{<?>}. Bez mladih kao aktivnih učesnika društvenog i političkog života nema ni održivosti demokratije kao sistema vrijednosti koji je najbolja prevencija rasta radikalizacije i pojave nasilnog ekstremizma. Porast nasilnog ekstremizma i radikalizacije među mladima koji vode ka terorizmu često je potaknut pitanjima diskriminacije, isključivanja i marginalizacije. Njegovanje osjećaja pripadnosti društvu i ohrabivanje razvoja aktivnog, građanskog i demokratskog angažmana je ključno u borbi protiv radikalizacije.

Rezultati istraživanja ukazuju i da građani u većini percipiraju crnogorsko društvo kao diskriminatorno, posebno ističu prisutnost političke diskriminacije i to u oblastima zapošljavanja, pristupa zdravstvu i obrazovanju⁴.

<?> Đukanović, P. (2019), Studija o mladima u Crnoj Gori 2018/19, Friedrich Ebert Stiftung

<?> Isto.

4 <http://cgo-cce.org/2019/02/28/percepcija-politicke-diskriminacije-sve-izrazenija/#.XTaY95MzZOs>

Percepcija diskriminacije u opštoj populaciji prelijeva se i na kategoriju mladih, koji ocjenjuju da je diskriminacija prisutna u svim sferama života u Crnoj Gori, ali istraživanja opominju i da su njihovi stavovi u brojnim aspektima vrlo diskriminatorni i isključivi. To se posebno odnosi na stavove prema homoseksualcima i drugim manjinskim i ranjivim grupama, mladima drugih vjera i etničke pripadnosti što je vidljivo u visokim stopama socijalne i etničke distancije. Ovo je posebno opasno i zabrinjavajuće uzimajući u obzir kontekst multikulturalnost crnogorskog društva.

KORIJENI U POLITICI, NOVIJOJ ISTORIJI I TRADICIJI

Nediskriminacija je naročito važna u kontekstu sprječavanja i borbe protiv terorizma, što potvrđuju države članice OEBS-a. Diskriminatorno postupanje od strane državnih organa može biti faktor koji pogoduje nasilnoj radikalizaciji i terorizmu, a očigledno je da je takva percepcija među građanima jako izražena. Osobe koje su diskriminirane mogu se osjećati otuđenima i, na osnovu toga, biti skloni vjerovanju da društvo i/ili država ne postupaju sa njima jednako zbog, na primjer etničke, vjerske ili jezičke razlike, a što lako vodi u radikalizaciju.

Crna Gora tokom 90-ih nije direktno na svojoj teritoriji iskusila rat koji je pratio raspad SFRJ,

ali je bila aktivni učesnik ratnih dešavanja. Neizvedni proces suočavanja sa prošlošću i izostanak učinaka u tranzicionoj pravdi predstavljaju breme društvenog razvoja i izazov održivosti multikulturalnog i religijskog sklada i povjerenja. To prati i odsustvo ozbiljnijih napora u obrazovanju, na primjer u načinu podučavanja istorije, a što proizvodi negativne posljedice na nove generacije. Tako umjesto obnove povjerenja imamo prijetnju stvaranja novih i produbljavanja postojećih podjela. Nedovršen proces suočavanja sa prošlošću kreira potencijal za tenzije i pojavu različitih radikalnih ideologija i djelovanja. Istraživanja godinama unazad bilježe i izuzetno visoku stopa autoritarnosti i tradicionalističkih vrijednosnih orjenatacija kako kod opšte tako i mladih ljudi. Visok je i nivo opšteg nepovjerenja među građanima i u odnosu mladih prema široj društvenoj zajednici i institucijama sistema što govori o krhkoj društvenoj koheziji u Crnoj Gori. U smislu povjerenja, posebno su zabrinjavajući podaci koji govore o tome da su mladi sve skloniji ponašanjima koja su društveno problematična, poput varanja na ispitima, korišćenja veze za polaganje ispita, "završavanja usluga" u javnim ustanovama, kao i percepcije da su veze, lična poznanstva i veze sa moćnicima, te partijska pripadnost ključni faktori koji vode do posla i sl⁵. Društvena kohezija koja se zasniva na međusobnom povjerenju može voditi oblicima kolektivne mobilizacije, sa osobama koje su spremne da ulože zajedničke napore i intervenišu

u cilju rješavanja zajedničkih problema za javno dobro. Viši nivoi kohezije zajednice se povezuju sa značajno nižom stopom krivičnih djela poput pljačke, fizičkih napada, uličnog kriminala i drugih oblika ponašanja koji ruše osjećaj sigurnosti i zajedništva.

CRNA GORA DANAS – PLODNO TLO ZA RAZVOJ RADIKALNIH I EKSTREMISTIČKIH IDEJA

Sve navedeno govori o tome da u crnogorskom društvu postoji visok i rizičan potencijal za razvoj radikalnih i ekstremističkih ideja i ideologija, što je suprotno preovlađujućem i često isticanom stavu da smo kao društvo najmanje od svih balkanskih ili postjugoslovenskih društava u riziku od ovih pojava. Slabe države koje ne nude mogućnost pune uključenosti građana, ostvarivanje potreba i potencijala, korupcija koja nije ništa drugo do masovno kršenje ljudskih prava, jer su oni koji imaju novca privilegovani i prvi u pristupu pravima i uslugama stvaraju osjećaj nepravde, nesigurnosti, beznađa i besperspektivnosti što lako može voditi u radikalizaciju.

Ukupna situacija u državi i društvu rađa i pesimizam u bolje sutra i perspektivu društva, na što i ukazuju istraživanje percepcije građana o pokretačima radikalizacije i nasilnog ekstremizma koje je Centar za građansko obrazovanje (CGO)

⁵ Đukanović, P. (2019), Studija o mladima u Crnoj Gori 2018/19, Friedrich Ebert Stiftung

sproveo⁶. Istraživanje, između ostalog, konstatuje da su građani polovično optimistični i predviđaju stagnaciju u razvoju i napredovanju društva, dok je mali procenat onih koji očekuju izvjesan boljitak. Podaci govore i da 7 do 10 građana smatra ili percipira položaj mladih u društvu kao veoma loš. Stavovi prema prisustvu demokratije u Crnoj Gori su, takođe, podijeljeni. Iako je ubjedljiv udio onih koji vjeruju da su principi demokratije prisutni samo na papiru, većinski smatraju i da postoji sloboda mišljenja. Podijeljeni su stavovi i oko poštovanja ljudskih prava i sloboda, uticaja građana na procese donošenja odluka u državi, kao i toga koliko institucije rade u javnom interesu. Malo više od trećine smatra da postoje slučajevi opravdanja za nedemokratski sistem vladanja, dok se petina njih osjeća nebezbedno u okruženju u kojem živi. Zabilježen je i izvjestan pad povjerenja u institucije, rast povjerenja u civilno društvo (NVO i mediji), i generalni trend krize reprezentativne demokratije. Crkva tradicionalno generiše najveći stepen povjerenja, što nameće i veću odgovornost i potrebu društva da vjerski lideri imaju značajnu ulogu u afirmaciji kontranarativa radikalizaciji i nasilnom ekstremizmu, te promocije religijskog sklada i

⁶ <http://cgo-cce.org/2019/03/20/potencijal-za-radikalizaciju-postoji-i-potrebno-je-vise-raditi-na-prevenciji/#.XTaY1ZMzZOt>

razumijevanja. Osim političke diskriminacije koja se visoko pozicionira, građani su skloni da vjeruju da je i diskriminacija na osnovu materijalnog statusa sve više prisutna. Za dvije trećine građana i građanki u Crnoj Gori primjena nasilja radi ostvarivanja političkih, društvenih i religijskih ciljeva nije opravdana. Ipak, jedna trećina nalazi da postoje situacije kada nasilje može biti opravdano za ostvarenje ovih ciljeva što predstavlja potencijal za radikalizaciju i zahtijeva multisektorski preventivni odgovor. Vrlo je rasprostranjena i saglasnost sa tvrdnjom da bi postulate svoje vjere trebalo braniti po svaku cijenu.

Radikalizovani pojedinac često prihvata i opravdanost korišćenja sile ili nasilja kao načina da iz korijena promijeni postojeću situaciju u skladu sa usvojenim ideološkim, religijskim ili drugim pogledima na svijet koje u međuvremenu očaja prihvata i sa njima se identifikuje. I po statističkim mjerilima i pokazateljima loša socio-ekonomska situacija u zemlji održava se i preslikava i u percepciji građana kao ključni izazov društva, pa se tako među najveće probleme sa kojima se Crna Gora danas suočava navodi nezapošljenost, a slijede organizovani kriminal, loša ekonomska situacija, loš životni standard, korupcija, i siromaštvo.

Zanimljivo je da građani u većini procjenjuju da nijesu informisani o pojavama radikalizacije i nasilnog ekstremizma, te procjenjuju da nadležne institucije nedovoljno rade na poboljšanju svijesti građana o prijetnjama i jačanju njihove uloge u prevenciji ovih pojava u društvu.

Ciljna grupa radikalnih ideologija i ekstremističkih grupa su nezaposleni, otuđeni i neobrazovani pojedinci ili izolovane društvene grupe, sa jakim osjećajem društvene nepravde i osjećajem izdaje od strane države. Zato je neophodno snažiti funkcije države i kulturu društva koja je uključivo, otvoreno, odnosno demokratsko i snažno oslonjeno na kulturu ljudskih prava, ali i efikasnu i održivu ekonomiju i jake institucije.

Svemu navedenom bi trebalo dodati i izazovnu situaciju u oblasti obrazovanja, koje je po relevantnim međunarodnim rangiranjima lose ocjenjeno⁷. Pored obrazovnog sistema koji generalno u dovoljnoj mjeri ne njeguje kritičko mišljenje, imamo i odluku o ukidanju obaveznog građanskog obrazovanja kao redovnog predmeta i u osnovnim školama,

⁷ Na primjer, PISA testiranja Crnu Goru smještaju na dnu ljestvice po kvalitetu funkcionalne pismenosti koju mladi stižu kroz proces obrazovanja

zatim nepostojanje medijske pismenosti kao obaveznog predmeta u formalnom sistemu uprkos sve izraženijoj prijetnji lažnih vijesti, radikalne i ekstremističke propagande prije svega putem modernih medija (internet i društvene mreže). To ima svoj uticaj na slabu otpornost zajednice, a posebno mladih, na uticaj procesa radikalizacije.

STRATEGIJA 2016-2018 - VREMENA MALO, NEJASNA PODJELA POSLA

Crna Gora ima strateški okvir borbe protiv nasilnog ekstremizma. Strategija suzbijanja nasilnog ekstremizma 2016-2018. donešena je krajem 2015.godine. Postavljeni su ključni strateški ciljevi: adekvatno razumijevanje pokretača nasilnog ekstremizma kako bi se na njih efektivno djelovalo, izgradnja koordinisanog sistema institucionalnog odgovora u oblasti prevencije i sprječavanja pojave nasilnog ekstremizma kroz sprovođenje ciljanih aktivnosti, te razvoj sistema praćenja i evaluacije sprovođenja strateškog okvira kako bi se na osnovu toga gradile buduće aktivnosti. Strategija je kreirana uz korišćenje najboljih praksi i

iskustava OEBS-a, Ujedinjenih nacija i Evropske unije kroz djelovanje mreže za podizanje svijesti o radikalizaciji EURAN. U aprilu 2016. godine, izrađen je i prateći akcioni plan za primjenu strategije.

Glavna zamjerka ovoj prvoj strategiji bio je prekratak period sprovođenja, jer svega dvije godine nije dovoljno za djelotvorno bavljenje složenim temama radikalizacije i nasilnog ekstremizma. Takođe, navođena je često i nejasna podjela nadležnosti i odgovornosti među brojnim institucijama koje su bile uključene u njenu realizaciju. Biro za operativnu koordinaciju Ministarstva unutrašnjih poslova koji je koordinirao sprovođenjem Strategije i Akcionog plana je u martu 2018. godine kreirao nacionalni međusektorski operativni tim za sprovođenje akcionog plana (NOT) koji je uključio i predstavnike civilnog sektora. Tada počinje da se značajnije razvija i preventivna komponenta Strategije kroz pokretanje brojnih aktivnosti na podizanju svijesti, povezivanju i snaženju kapaciteta društva da djeluje u oblasti prevencije radikalizacije.

Takođe, na nivou odgovora države razvijena su i rješenja koja su inkorporirana u Krivični zakonik Crne Gore. Definisana su krivičnoa djela učestvovanja u stranim oružanim formacijama iz člana 449b koje inkriminiše ne samo direktno učestvovanje na stranim ratištima, nego i svakoga ko vrbuje i regrutuje potencijalne strane borce i finansijski ih podržava ili daje drugi vrstu logistike.

Saradnja sa međunarodnim policijskim i bezbjedonosnim organizacijama i institucijama je uspostavljena, posebno

sa INTERPOL-om i EUROPOL-om, ali i sa Ujedinjenim nacijama kroz razmjenu informacija i zajedničko praćenje kretanja osoba i grupa koje bi mogle imati veze sa terorizmom.

Radilo se, takođe, i na aktivnostima u oblasti poboljšanja bezbjednosti vazdušnog saobraćaja i kontrole putnika kako bi se pravovremeno, i u skladu sa međunarodnim standardima i konvencijama, vršio monitoring njihovog kretanja, kao i brojne druge preventivne mjere kojima se kontroliše ulazak u zemlju pojedinaca i grupa koje se dovode u vezu sa terorističkim organizacijama u zemlji. Ojačana je i služba za kompjuterski kriminal, te realizovane brojne obuke službenika za sigurno korišćenje interneta, kao i uopšte procedure koje bi trebalo da vode ka efikasnoj borbi i eliminisanju ekstremističkih sadržaja iz internet prostora u saradnji NOT-a i internet operatera u Crnoj Gori.

MOŽE I MORA SE RADITI VIŠE

Razmjere problema radikalizacije i nasilnog ekstremizma u Crnoj Gori ogledaju se dijelom i u statistici, a koja bilježi da su, od oktobra 2012. do kraja 2018. godine, u Siriju su otputovala 23 punoljetna crnogorska državljana (18 muškaraca i 5 žena), zajedno sa troje djece. U Siriji je poginulo šest muškaraca, dok su tri muškarca, četiri žene i dvoje djece ostali na teritoriji pod kontrolom ISIL-a, a jedan

muškarac je pritvoren u Turskoj. Ukupno su se osam muškaraca, jedna žena i jedno dijete vratili u Crnu Goru. U Istočnoj Ukrajini je, od 2014. godine, boravilo nekoliko punoljetnih crnogorskih državljana i svi su se vratili u Crnu Goru.

Odgovor na izazov radikalizacije i nasilnog ekstremizma traži obuhvatan i dugoročan pristup koji se ne oslanja samo na aktivnosti usmjerene na sistem bezbjednosti, odbrane, već uključuje cijelo društvo i targetira temeljne uzroke pojave. U tom pravcu oformljena je mreža Zajedno protiv nasilnog ekstremizma, u decembru 2018. godine, koja kao platforma okuplja institucije, civilno društvo i međunarodne partnere kako bi povezivanjem i zajedničkim djelovanjem radile na prevenciji nasilnog ekstremizma. U okviru NOT-a formirano je i sedam RAN-ova, posebnih grupa koje se sa različitih aspekata, od obrazovanja, do bezbjednosti, bave analizom i razvojem efikasnih odgovora na radikalizaciju. Za potrebe nastavka aktivnosti, NOT je napravio i izvještaj o sprovođenju akcionog plana za prethodni period od 2016-2018. i izradio prelazni akcioni plan za 2019. do izrade nove strategije za period 2020-2024 koja je planirana za posljednji kvartal 2019. godine.

Kada se sve gore navedeno analizira, moglo bi se reći da u poslednjih par godina preuzimaju određene mjere, ali da prostora za unapređenje ima još, s obzirom na kompleksnost izazova, odnosno pokretača radikalizacije sa kojima se društvo suočava kako bi se osnažila otpornost društva na prijetnje radikalizacije.

KAKO DALJE?

Centar za građansko obrazovanje (CGO) se više od 15 godina aktivno zalaže za društvo aktivnih i odgovornih građana kroz doprinos slobodi medija, izgradnji i konsolidaciji demokratskih

institucija i razvoju kulture ljudskih prava, unaprijeđenjem položaja mladih, doprinosom razvoju multikulturalnog društva u najrazličitijim aspektima, od obrazovnih aktivnosti do procesa tranzicione pravde i suočavanja sa prošlošću. U tom pravcu, predlažemo i niz aktivnosti koje bi trebalo da doprinesu uspješnoj prevenciji i sprečavanju eskalacije radikalizacije i pojave nasilnog ekstremizma.

Državne institucije su odgovorne za borbu protiv nasilnog ekstremizma i terorizma, ali obrazovni sistem, mediji i civilno društvo igraju ključnu ulogu u sprječavanju i vakcinisanju društva protiv takvih fenomena. Oni to čine, prije svega, razvijajući kulturu društvenog i interkulturalnog dijaloga i promovisanjem vrijednosti demokratije i ljudskih prava ka prevenciji kao jednom od ključnih segmenata u borbi protiv tih pojava.

- Neophodno je unaprijediti djelotvornost u rješavanju negativnih socio-ekonomskih faktora, kao što je korupcija i nedostatak dobrog upravljanja koji su jedna od najvećih slabosti države i društva;
- Unaprijediti politike zapošljavanja koje će doprinijeti rješavanju visoke stope nezapošljenosti, posebno među mladima;
- Raditi na daljem snaženju politika koje se bave mladima i unapređenju njihovog ukupnog društvenog položaja;
- Poboljšati komunikaciju sa određenim grupama, a posebno mladima koji se smatraju podložnim indoktrinaciji i regrutovanju u nasilne ekstremističke organizacije;
- Jačati demokratske institucije i vladavinu prava, promovisati dijalog između države i društva (jačati partnerstvo vlade i civilnog društva) i omogućiti poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda;

- Društvo bi trebalo ponuditi kredibilne alternative nasilnom ekstremizmu, poput razvoja i promocije pozitivnih vidova društvene mobilizacije, kao što je demokratska participacija, građanski angažman;

- Stalno raditi na unaprijeđenju strategija borbe protiv netolerancije i diskriminacije, kao i promovisanju međusobnog poštovanja, koegzistencije i skladnih odnosa između etničkih, vjerskih, jezičkih i drugih grupa u društvu;

- Osnaživati sve sektore društva, ravnopravan pristup i visokofunkcionalne javne servise u oblasti obrazovanja, zdravlja i drugih socijalnih usluga za sve;

- Promovisati pristupe mirnog rješavanja konflikata u svim segmentima društva;

- Osnaživati pristup građanskog obrazovanja kako bi se unaprijedile građanske kompetencije, razumijevanje vlastite građanske uloge i značaja aktivnog učešća u društvenom i političkom životu, te kultivisanje građanskih vrijednosti;

- Unaprijediti obrazovne pristupe medijskoj pismenosti, kako za korišćenje tradicionalnih, tako i novih, tzv. društvenih medija, a sve da bi se stvarali kritički konzumenti medijskih sadržaja, koji su svjesni opasnosti i znaju pametno da koriste nove medije, odupru se radikalizaciji i vrbovanju preko internet, lažnim vijestima i drugim vidovima propagandi ekstremističkih i radikalnih pokreta i pojedinaca;

- Raditi na unaprijeđenju obrazovnih pristupa koji podstiču kritičko mišljenje kod mladih, kako bi se jačala njihova otpornost na indoktrinaciju, manipulaciju i razumijevanje stereotipa i predrasuda;

- Unaprijediti efikasnost i djelotvornost procesa tranzicione pravde kroz adekvatno procesuiranje i kažnjavanje ratnih zločina kako bi se na taj način izgrađivalo povjerenje među zajednicama čiji su odnosi opterećene naslijeđem ratova;

- Unaprijediti procese tranzicione pravde i suočavanja sa prošlošću kroz učenje istorije i njegovanje antifašističkih vrijednosti kod mladih;

- Snaženje društvene kohezije kroz unaprijeđeno funkcionisanje institucija u odgovoru na korupciju, nepotizam i druge pojave i ponašanja koja su društveno štetna;

- Jačati ulogu medija u objektivnom i profesionalnom istraživanju i izvještavanju o temama koje se tiču radikalizacije i nasilnog ekstremizma, kao i uopšte razvoju ambijenta za profesionalno i kritičko novinarstvo uz garantovane najviše standard slobode izražavanja;

- Osnaživanje uloge medija u promociji kontranarativa i promocije primjera pojediničnih ili društvenih koji doprinose borbi protiv radikalizacije, šire poruke tolerancije, međusobnog razumijevanja i mira;

- Snaženje obrazovanja za međuetničko i religijsko razumijevanje i otlanjanje pojednostvaljenih interpretacija i razumijevanja nasilnog ekstremizma kao vjerskog fenomena vezanog samo za određenu/e vjersku/e grupu/e;

- Unaprijeđivati pristup u obrazovanju koji kroz nastavu i ukupan život škola i promocija pozitivnih društvenih vrijednosti, tolerancije, otvorenosti i uključivosti kako bi na taj način razgrađivali narative nasilnog ekstremizma;

- Stalno jačanje kapaciteta nastavničkog kadra da otkrivaju simptome nasilnog ekstremizma u ranoj fazi, i opremljenost sredstvima kako bi osposobili podložne studente da se suprotstave i sami dovedu u pitanje nasilni ekstremizam;

- Snažanje saradnje škole i roditelja u prevenciji radikalizacije;

- Podsticati socijalno uključivanje mladih kroz razvoj volonterizma i podršku omladinskim organizacijama i inicijativama, te unaprijeđenje ponude za aktivno i produktivno korišćenje slobodnog vremena i učešće mladih u donošenju odluka;

- Podrška snaženju kapaciteta i kampanja za suprostavljanje govoru mržnje, nasilja na

internetu i uopšte vršnjačkog nasilja među mladima koje doprinose prepoznavanju vlastite uloge i aktivnom uključivanju mladih u ove aktivnosti;

- Stalno širenje prostora za zajednički angažman i djelovanje vladinih institucija i dijalog sa civilnim društvom u kreiranju politika, strategija i njihovoj evaluaciji;

- Unapređivanje svijesti o potencijalnim okidačima radikalizacije i nasilnog ekstremizma među građanima, a posebno mladih, te snaženje razumijevanja njihove uloge u procesima suzbijanja ovih pojava, institucionalnim i zakonskim rješenjima i mogućnostima saradnje sa institucijama i medijima.

